

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.5.4.4>

KSZTAŁTOWANIE SYSTEMU METOD BADAWCZYCH PROBLEMÓW ZARZĄDZANIA OŚWIATĄ

Tetiana Sych

*kandydat nauk pedagogicznych, docent,
docent Katedry Służby Publicznej i Zarządzania Instytucjami Edukacyjnymi i Społecznymi
Dydaktyczno-Naukowego Instytutu Administracji Publicznej, Administracji i Kształcenia Podyplomowego
Instytucji państwowej „Ługański Narodowy Uniwersytet imienia Tarasa Szewczenki”
(Starobielsk, obwód ługański, Ukraina)
ORCID ID: 0000-0003-0230-3374
tatynasych@gmail.com*

Adnotacja. W artykule przeanalizowano proces tworzenia systemu metod badania problemów zarządzania edukacją w krajowej nauce pedagogicznej, podkreślono cechy jego przebiegu przez dziesięciolecia w latach 1950-2018. włącznie. W pracach z 1990 r. powstaje główna lista metod badawczych problemów zarządzania edukacją, która składa się z filozoficznych i ogólnych naukowych metod teoretycznych i empirycznych, a także dostosowanych metod nauk pokrewnych. Centralne miejsce wśród metod tych lat zajmują eksperyment, modelowanie, ocena ekspercka.

Słowa kluczowe. Metodologia badań naukowych, metoda naukowa, rozwój systemu metod naukowych, skuteczność badań naukowych, problemy zarządzania edukacją, rozwój wiedzy teoretycznej.

FORMATION OF A SYSTEM OF METHODS FOR STUDYING THE PROBLEMS OF EDUCATION MANAGEMENT

Tetiana Sych

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Public Service and Management Educational and Social Institutions
Educational and Scientific Institute of Public Administration, Administration and Postgraduate Education
of the Luhansk Taras Shevchenko National University (Starobelsk, Luhansk region, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0003-0230-3374
tatynasych@gmail.com*

Abstract. The article considers the process of forming a system of methods for studying the problems of education management in the domestic pedagogical science, highlights the features of its course over the decades in the period from the 1950s to 2018 inclusive. In the works of the 1990s, a basic list of research methods for the problems of education management was formed, which consisted of philosophical and general scientific theoretical and empirical methods, as well as adapted methods of related sciences. The central place among the methods of these years is occupied by experiment, modeling, expert evaluation.

Key words: methodology of scientific research, scientific method, development of the system of scientific methods, efficiency of scientific research, problems of education management, development of theoretical knowledge.

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ

Тетяна Сич

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри публічної служби та управління навчальними й соціальними закладами
Навчально-наукового інституту публічного управління, адміністрування та післядипломної освіти
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (Старобільськ, Луганська область, Україна)
ORCID ID: 0000-0003-0230-3374
tatynasych@gmail.com*

Анотація. У статті розглянуто процес формування системи методів дослідження проблем управління освітою у вітчизняній педагогічній науці, викладено особливості його перебігу за десятиріччями в період із 1950-х рр. до 2018 р. включно. У роботах 1990-тих рр. формується основний перелік методів досліджень проблем управління освітою, який складається з філософських і загальнонаукових теоретичних та емпіричних методів, а також з адаптованих методів суміжних наук. Центральне місце серед методів цих років займають експеримент, моделювання, експертне оцінювання.

Ключові слова. методологія наукових досліджень, науковий метод, розвиток системи наукових методів, ефективність наукових досліджень, проблеми управління освітою, розвиток теоретичного знання.

Вступ. Складність предметного кола досліджень проблем управління освітою, міждисциплінарний характер її предмета вимагає застосування системи методів. На сучасному етапі розвитку науки питання специфіки використання методів дослідження не втрачає своєї актуальності. Формуванню нової системи методів досліджень сприяє поява нових наукових галузей, розвиток нових наукових теорій, наприклад, теорії управління освітою в педагогіці, яка не має власної системи методів дослідження. На цей процес впливають інтеграційні процеси в науці, а саме проведення міждисциплінарних досліджень, які вимагають використання знань і методів дослідження суміжних наук. Так, у розгляді проблем управління освітою використовують знання та методи дослідження з педагогіки, психології, менеджменту, економіки, математики, історії, фізіології, лінгвістики, соціології та інші. Вибір методу в науковому дослідженні залежить від особливостей об'єкта, цілей, завдань, конкретних умов дослідження та інших чинників. Зміст одного методу або навіть системи методів може модифікуватися відповідно до природи явища або процесу, що досліджуються.

Вітчизняна методологія наукових педагогічних досліджень ґрунтується на методах, описаних і класифікованих такими вченими радянського періоду, як В. Загвязинський і Р. Атаханов (Загвязинський, Атаханов, 2005), Я. Скалкова (Скалкова, 1989) та інші. Вони розподіляли методи досліджень на теоретичні й емпіричні, тобто за ступенем проникнення їх у сутність досліджуваних психолого-педагогічних явищ. В. Давидов (Давидов, 1997), крім теоретичних, емпіричних, додаткових методів математичної статистики, додає групу порівняльно-історичних методів педагогічних досліджень. Проте В. Краєвський вказує на слабкість дослідницьких методів у педагогіці, пов'язує це з недостатнім урахуванням специфіки її об'єкта, вказує на недопустимість механічного трактування людської природи й ігнорування в дослідженні того, чого не можна виміряти (Краєвський, 2005 :16). З ним не можна погодитися, це актуально й для досліджень проблем управління освітою. Центральним об'єктом у дослідженнях процесів управління освітою є знову-таки людина, процеси управління людською діяльністю тощо. Для вивчення проблем управління освітою якісні описи й характеристики аналізованих явищ, якісні методи їх вивчення мають велике значення. Уперше систематизував методи досліджень проблем управління освітою, описав кожен метод, визначив доцільність використання та поєднання методів відповідно до завдань дослідження М. Черпінський (Черпінський, 1989). Особливу увагу науковець приділяв методу експерименту й визначав перспективність методів моделювання, прогнозування та соціометрії в поєднанні з іншими емпіричними методами. Науковець підкреслював значення методів математичної статистики, які дозволяють перевести інформацію з рівня опису досвіду й практики управління на рівень розкриття сутності, закономірностей управління закладами освіти й визначення тенденцій його розвитку. Опис методів математичної статистики, які використовуються в педагогічних дослідженнях, зроблено в працях вітчизняних вчених О. Адаменко (Адаменко, 2008), С. Гончаренка (Гончаренко, 2010) та інших. Ю. Сурмін, Н. Туленков (Сурмін, Туленков, 2000) ґрунтовно описують методи соціологічних досліджень, які використовуються науковцями й у роботах із проблем управління освітою. Практично в кожній навчально-методичній роботі з методології дослідження наведено класифікацію методів з їхнім описом, які гуртуються на здобутках методологів попередніх років, проте не завжди включають сучасні методи досліджень, які застосовуються у світовій дослідній практиці. Світовий досвід проведення наукових досліджень, методи порівняльно-педагогічних досліджень викладено М. Брейсом, Б. Адамсоном, М. Мейсоном та іншими. (Исследование по сравнительному образованию, 2015). У публікаціях J. Valverde-Berrocso, M. Garrido-Arroyo, C. Burgos-Videla, M. Belén Morales-Cevallos описуються сучасні методи із застосуванням програмного забезпечення, наприклад, графічного додатка для кластеризації наборів даних gCLUTO, який використовується для виконання наукометричного й змістовного аналізу наукової літератури, застосування методів дзеркального дослідження (Valverde-Berrocso, Garrido-Arroyo, Burgos-Videla & Belén Morales-Cevallos, 2020). У статті Т. Сич підіймається проблема щодо залежності вибору системи методів дослідження від особливостей предметної галузі науки управління освітою, специфіки дослідницьких завдань, здійснено розгляд класифікацій методів, які найчастіше застосовуються науковцями для опису методів досліджень у цій галузі (Сич, 2017). Проте ґрунтовні дослідження щодо формування системи методів у цій галузі відсутні.

Мета статті – окреслити особливості процесу формування системи методів дослідження проблем управління освітою у вітчизняній педагогічній науці.

Основна частина. Вивчення системи методів дослідження проблем управління освітою вимагає аналізу щодо специфіки, частоти використання, класифікації наукових методів у вітчизняних роботах із проблем управління освітою.

На основі контент-аналізу авторефератів дисертацій вивчено використання методів, частоту їхнього застосування в дослідженнях за десятиріччями. У ході дослідження проаналізовано понад 400 авторефератів дисертацій педагогічних спеціальностей, присвячених розгляду проблем управління освітою та захищених в Україні в період з 1950-х рр. до 2018 р. включно. Окремо ґрунтовно розглянуто 97 авторефератів дисертацій спеціальності 13.00.06 «Теорія та методика управління освітою», що становить 67% робіт від захищених під шифром цієї спеціальності у 2008–2018 рр., які дають уявлення про сучасний стан системи методів дослідження проблем управління освітою у вітчизняній науці. На основі систематизації та узагальнення емпіричних даних надано характеристику процесу формування системи методів дослідження проблем управління освітою у вітчизняній педагогічній науці.

Ретроспективний аналіз представленості й застосування методів у наукових розробках різних років показав, що у 1950-х рр. у дослідженнях застосовувалися методи наукового порівняння та узагальнен-

ня педагогічних джерел, вивчення та узагальнення досвіду роботи, узагальнення теоретичних положень, бесіди, спостереження, аналізу власного керівного досвіду роботи, аналізу стану роботи.

У дисертаціях 1960-х рр. методами дослідження були вивчення та аналіз літератури різного складу: постанов партії, статистичних даних, архівних документів, матеріалів конференцій, засідань колегій Міністерства УСРС, виступів видатних діячів держави, а також педагогічних читань, дисертаційних робіт, педагогічної вітчизняної та навіть зарубіжної педагогічної літератури. У більшості дисертацій указується на вивчення передового педагогічного або управлінського досвіду, управлінської документації, результатів навчально-виховної діяльності, узагальнення власного досвіду, спостереження, бесіди, анкетування, самохронометража, самофотохронометража, заповнення хронокарт, експерименту.

У 1970-ті рр. у дисертаційних роботах поряд із широкоживаними в попередні роки емпіричними методами використовується метод експертної оцінки. Згадується застосування методів математичної статистики. Серед теоретичних методів: аналіз, порівняння, синтез, моделювання, діалектичний метод тощо. Більшість праць цього періоду спрямовано на якісний опис досліджуваних явищ, індуктивний спосіб продукування теоретичного знання. Тільки починають впроваджуватися ідеї системного підходу. У дослідженнях переважає спирання на філософські методи пізнання. Крім цього, спостерігається відокремлення емпіричних і теоретичних методів на основі марксистсько-ленінської теорії пізнання, яка ґрунтується на розгляді емпіричного й теоретичного рівнів пізнання в їх діалектичній єдності й відмінності.

Наведені тенденції у формуванні системи методів педагогічних досліджень посилюються в 1980-ті рр. Методи чітко розподіляються на теоретичні й емпіричні, поширюється використання методу системного аналізу, методів математичної статистики, експериментальної перевірки гіпотез. Серед теоретичних методів виділяються: метод системного аналізу, теоретичний аналіз і синтез, моделювання, індукція, дедукція, історико-генетичний метод, метод сходження від абстрактного до конкретного й інші. Крім найбільш живаних емпіричних методів (спостереження, опитування, вивчення провідного досвіду, аналізу документації), поширення набувають: метод експертних оцінок, контрольні тестування, рейтинги, створення спеціальних ситуацій, діагностичні завдання, координатно-соціограмний аналіз колективу.

У 1990-ті рр. у більшості дисертацій використовується стандартний перелік вище названих методів. Експеримент відзначають як головний емпіричний метод дослідження. Поширення набувають також такі методи, як моделювання шкалування, ранжування, узагальнення незалежних характеристик, екстраполяція та інші. А також такі методи системного підходу: структурно-функційний аналіз, структурно-системний аналіз, статистичний аналіз, концептуально-порівняльний аналіз, факторний аналіз та інші. Більш рідким стає використання методів опису власного досвіду, самохронометраж, самоспостереження. Крім адаптації до специфіки досліджень проблем управління освітою вже відомих соціологічних методів (опитування, спостереження), відбувається адаптування нових, а саме: соціометрія, аналіз інтеракції, здійснюється їхнє поєднання зі статистичними методами, наприклад, анкетування з матричною символізацією, експлоративний прогноз. Також у ці роки до досліджень проблем управління освітою здійснюється адаптація методів менеджменту: професіографічного аналізу, дискусії, ділової гри, педагогічного консиліуму (в поєднанні з педагогічними методами). Запозичуються та адаптуються методи дослідження з історичних наук, а саме: історико-генетичний, історико-системний аналіз, порівняльно-історичний аналіз, хронологічний, діахронний (періодизація) та інші. У дослідженнях цих років є приклади застосування методів за класифікацією, яка поширена в психологічних дослідженнях, за якою методи розподіляються на теоретичні, обсерваційні, діагностичні, прогностичні, експериментальні, праксиметричні й додаткові методи математичної статистики. Цей факт, а також приклади застосування психологічних методик дослідження засвідчують вплив науки психології на формування системи методів дослідження проблем управління освітою.

У дослідженнях 2000–2007 рр. переважно використовуються методи, наведені в попередній період, посилюється тенденція щодо поширення методів з інших наук та адаптація їх до досліджень проблем управління освітою. Так, із політичних наук адаптується метод івент-аналізу, з економічних наук – метод прогнозного графа, збільшується частота використання аналітичних методів: контент-аналізу, наукометричного аналізу, поняттєво-термінологічного аналізу, історіографічного, монографічного, історико-логічного, проблемно-цільового, порівняльного, ретроспективного аналізу, інтерпретаторсько-аналітичного (концептуального) аналізу, індуктивного й дедуктивного методів аналізу. Спостерігається тенденція до детального опису щодо використання теоретичних та емпіричних методів у дослідженнях.

Методи досліджень проблем управління освітою 2008–2018 рр. розглядалися на основі аналізу авторефератів спеціальності 13.00.06 «Теорія та методика управління освітою». З'ясовано, що в переважній більшості авторефератів ґрунтовно прописано методи з поділом їх на теоретичні й емпіричні, вказано мету застосування методів. У цілому зберігаються тенденції щодо застосування методів, які мали прояв у попередніх роках. У результаті аналізу номенклатури методів, які застосовувалися в дисертаціях проблем управління освітою цих років, виявлено понад 100 різних назв методів досліджень. У порівнянні з 1950-ми рр., де для опису методів досліджень вживалось до десяти найменувань, то кількість методів зросла в 10 разів, що свідчить про значну динаміку розвитку системи методів дослідження проблем управління освітою. Проведений аналіз частоти використання методів у дослідженнях був ускладнений тим, що науковці використовують різні підходи до їхньої класифікації, різні варіанти назв методів, що враховувалося нами в ході дослідження.

Серед загальнонаукових й логічних методів пізнання об'єктивної дійсності науковці відзначають застосування таких методів, як індукція, дедукція, абстрагування, класифікація, узагальнення, аналіз, синтез,

систематизація, конкретизація, діалектичний метод та інші. Найбільш уживаним є метод аналізу, який використовується на всіх рівнях дослідження як форма мислення, як складова частина багатьох методів, а також конкретизується науковцями як окремий метод відповідного призначення. Метод аналізу наукової літератури використовують у всіх дослідженнях.

Також найактивніше використовуються науковцями й адаптовано до досліджень проблем управління освітою такі загальноживані методи, як спостереження, яке містить усі його форми й самоспостереження, та група методів опитування. У 88% робіт вказується на використання методу експерименту. Це зумовлено практичною спрямованістю наукових розробок, що є характерним для цієї спеціальності. У 91% авторефератів дисертацій застосовуються прогностичні методи, з них у 78% – моделювання, у 13% – прогнозування. Методи математичної статистики застосовуються в 57% авторефератах, а саме: описова статистика, кореляційна статистика, частотний контент-аналіз та інші.

Назви аналітичних методів, які використовуються в досліджуваних авторефератах дисертацій, суттєво різняться. Назва «системний аналіз» наводиться в 13% авторефератів. Проте як методи реалізації системного підходу до розгляду предметів дослідження в авторефератах згадуються структурний, структурно-функційний, функційний методи аналізу. Також до різних модифікацій методів системного аналізу, які передбачають системне аналізування, можна віднести: системно-синергетичний, системно-комплексний, логіко-системний, системно-аналітичний, організаційно-системний, системно-історичний, системно-узагальнювальний, системно-структурний, системно-функційний, безпосередньо системний аналіз та інші. У 32% робіт використовується порівняльний аналіз, у 10% – проблемно-цільовий аналіз, контент-аналіз, у 10% – факторно-критеріальний аналіз (за своєю суттю це одна з форм реалізації кваліметричного методу), а також у 13% авторефератів зазначено конкретно вживання кваліметричного методу.

Менш поширеними методами аналізу, застосування яких зумовлено специфікою предмету дослідження, є такі: аксіологічний аналіз, ситуаційний аналіз, соціокультурний аналіз, аналіз психофізіологічного статусу людини «Інтест», SWOT-аналіз (метод вивчення сильних і слабких сторін організації, потенційних можливостей і загроз), івент-аналіз, або аналіз подієвих даних, поняттєво-термінологічний аналіз, пошуково-бібліографічний і конструктивно-генетичний методи.

До групи історичних методів можна віднести такі: системно-історичний, генетичний, хронологічний, метод періодизації, порівняльно-історичний метод, історико-логічний аналіз, історико-структурний, ретроспективний, типологічний та інші. Їхнє використання в дослідженнях зумовлено теж специфікою предмета дослідження, тому в деяких авторефератах може бути названа ціла група історичних методів, а в інших – жодного.

За результатами нашого дослідження з'ясовано, що методи, які спрямовані на вивчення управлінського досвіду й результатів управлінської діяльності, не досить структуровані. На вивчення управлінської діяльності як невіддільного складника процесу управління та основного предмета дослідження спеціальності по суті спрямовано всі методи. Вивчення продуктів управлінської діяльності може здійснюватися не тільки з метою узагальнення управлінського досвіду, але й задля з'ясування сутності й особливості управління певними закладами освіти в певних умовах, на засадах певних управлінських підходів та інше. Тому в дослідженнях науковці виокремлюють метод вивчення результатів / продуктів управлінської діяльності й сучасну модифікацію цього методу, що поширена у психології для вивчення результатів людської діяльності – праксиметричний метод. Науковцями конкретизуються застосування праксиметричного методу як емпіричного з метою вивчення діяльності, досвіду управлінської діяльності, для аналізу результатів управлінської діяльності. Також зустрічаються варіанти застосування цього методу для вивчення та аналізу передового управлінського досвіду, вивчення та узагальнення досвіду. Серед теоретичних методів дослідження також вказується праксеологічний (причинний) і каузальний аналіз для вивчення змісту діяльності суб'єктів управління. Отже, всі ці методи становлять групу вивчення результатів діяльності й узагальнення управлінського досвіду.

Установлено, що досить широко в дослідженнях уживають різні форми оцінювання: самооцінювання, тестування, експертне оцінювання, зокрема метод Дельфі. Для опрацювання емпіричних результатів застосовується ранжування, шкалування та інші методи.

Серед методів, адаптованих із маркетингу, вказуються: маркетингове дослідження ринку, метод групової симетрії (для виявлення системних характеристик, структурних та елементних співвідношень у групах, університетських рейтингів, моделей створення топзакладів, місій, девізів, цінностей).

Серед запозичених із менеджменту методів можна виділити такі: метод «360°» (використовується для оцінки компетенцій співробітника), Assessment and Development Centre (методи оцінки й роботи з персоналом), метод критичних інцидентів, прямих атрибутів, тренінг, ігрове проектування, наради, круглі столи, метод «мозкового штурму», метод карток, створення моральних ситуацій, захисти проєктів, моделювання професіографічного профілю, бенчмаркінг та інші.

Установлено, що сучасні методи із застосуванням програмного забезпечення, які використовуються у світовій дослідній практиці для виконання наукометричного й змістовного аналізу наукової літератури, у вітчизняних дослідженнях проблем управління освітою майже не використовуються.

Висновки. Застосування методів дослідження, спрямованих на вивчення та якісний опис управлінського досвіду, свідчить про індуктивний спосіб продукування теоретичного знання, що є характерним для 1950–1970-х рр. Впровадження ідей системного підходу у вітчизняних дослідженнях проблем управління, використання загальнонаукових теоретичних методів, філософського діалектичного методу пізнання починається з 1970-х рр. У 1980-ті рр. відбувається систематизація методів досліджень проблем управління закладами освіти, поділ

методів дослідження на теоретичні й емпіричні, поширення системного аналізу, методів математичної статистики, експериментальне доведення гіпотези. У роботах 1990-тих рр. формується основний перелік методів досліджень проблем управління освітою, який складається з філософських і загальнонаукових теоретичних та емпіричних методів, а також з адаптованих методів суміжних наук. Центральне місце серед методів цих років займають експеримент, моделювання, експертне оцінювання. Ці особливості розвитку системи методів дослідження проблем управління освітою посилюються в наступні роки. Результати аналізу авторефератів дисертацій зі спеціальності 13.00.06 «Теорія та методика управління освітою», захищених у 2008–2018 рр., дають уявлення про сучасний стан системи методів досліджень проблем управління освітою, яка знаходиться в постійному розвитку. Виявлене зростання кількості методів у 10 раз за дослідний період свідчить про стрімкий розвиток системи методів досліджень у цій галузі. Проте власні методи дослідження в цій галузі науки відсутні. Більшість методів – це загальнонаукові методи. Спеціально-наукові методи формуються з методів досліджень загального менеджменту й бізнес-менеджменту, педагогічних, економічних, соціологічних, психологічних, історичних, філологічних, математичних та інших наук, які адаптуються до проблематики досліджень у галузі управління освітою. Тому виявлення специфіки їхнього використання відповідно до особливостей предметної області й дослідницьких завдань є перспективним напрямком для подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Адаменко Е.В. Математические методы в педагогике и психологии : учебное пособие ; Луган. нац. пед. ун-т им. Тараса Шевченко. Луганск : Альма-матер, 2008. 94 с.
2. Гончаренко С.У. Педагогічні дослідження: Методологічні поради молодим науковцям. Київ ; Винниця : ТОВ фірма «Планер», 2010. 308 с.
3. Давидов В.П. Основы методологии, методики и технологии педагогического исследования : научно-методическое пособие. Москва : Акад. ФСБ, 1997. 115 с.
4. Загвязинский В.И., Атаханов Р.А. Методология и методы психолого-педагогического исследования : учебное пособие для студентов высших педагогических учебных заведений. 2-е изд. Москва : Академия, 2005. 208 с.
5. Исследование по сравнительному образованию : подходы и методы / под. ред. М. Брейя, Б. Адамсона, М. Мейсона ; пер. с англ. М.Л. Ваховского, И.В. Разнотовского. Луганск : Изд-во «ФОП Сабов А.М.», 2015. 380 с.
6. Краевский В.В. Научное исследование в педагогике и современность. *Педагогика*. 2005. № 2. С. 13–20.
7. Скалкова Я. Методология и методы педагогического исследования / пер. с чеш. Москва : Педагогика, 1989. 219 с.
8. Сурмин Ю.П., Туленков Н.В. Методология и методы социологических исследований : Учебное пособие. Киев : МАУП, 2000. 304 с.
9. Черпинский Н.В. Организационно-управленческий аспект педагогической действительности как предмет школоведения : дисс. ... д-ра пед. наук в форме науч. докл. : 13.00.01 ; Киев. пед. ин-т. Киев, 1989. 48 с.
10. Valverde-Berrocoso J., Garrido-Arroyo M., Burgos-Videla C., Belén Morales-Cevallos M. Trends in Educational Research about e-Learning: A Systematic Literature Review (2009–2018). *Sustainability*. 12 June. 2020. DOI: 10.3390/su12125153.
11. Sych T.V. Methods in research works of education management problems. *Web of scholar*. No 3 (12). May 2017. P. 51–52.

References:

1. Adamenko E.V. (2008) Matematicheskie metody v pedagogike i psikhologii [Mathematical methods in pedagogy and psychology] : ucheb. posobie ; Lugan. nats. ped. un-t im. Tarasa Shevchenko. Lugansk : Alma-mater. 94 s. [in Russian].
2. Goncharenko S.U. (2010) Pedagogichni doslidzhennya: Metodologichni poradi molodim naukovcyam. [Pedagogical research: Methodological advice to young scientists]. Kiev-Vinnitsia: TOV firma "Planer". 308 p. [in Ukrainian].
3. Davidov V.P. (1997) Osnovy metodologii, metodiki i tekhnologii pedagogicheskogo issledovaniia [Basics of methodology, techniques and technology of pedagogical research] : nauch.-metod. posobie. Moskva : Akad. FSB. 115 s. [in Russian].
4. Zagviazinskii V.I., Atakhanov R. (2005) Metodologiya i metody psikhologo-pedagogicheskogo issledovaniia [Methodology and methods of psychological and pedagogical research] : ucheb. posobie dlia stud. vyssh. ped. ucheb. zavedenii. 2-e izd. Moskva : Akademiia. 208 s. [in Russian].
5. Issledovanie po sravnitel'nomu obrazovaniuu: podkhody i metody. (2015) [Research on Comparative Education: Approaches and Methods] / pod. red. M. Breiia, B. Adamsona, M. Meisona ; per. s angl. M.L. Vakhovskogo, I.V. Raznotovskogo. Lugansk : Izd-vo "FOP Sabov A.M.". 380 s.
6. Kraievsky V.V. (2005) Nauchnoie issledovanie v pedagogike I sovremennost [Scientific research in pedagogy and modernity] *Pedagogika*. № 2. pp. 13–20. [in Russian].
7. Skalkova Ia. (1989) Metodologiya i metody pedagogicheskogo issledovaniia [Methodology and methods of pedagogical research] : [per. s chesh.] / Ia. Skalkova i kolektiv. Moskva : Pedagogika. 219 s. [in Russian].
8. Surmin Yu.P., Tulenkov N.V. (2000) Metodologiya i metody sociologicheskikh issledovaniy [Methodology and methods of sociological research]: Ucheb. Posobie. Kiev.: MAUP. 304 s. [in Russian].
9. Cherpynskyy N.V. (1989) Orhanyzatsyonno-upravlencheskyy aspekt pedahohycheskoy deystvytelnosty kak predmet shkolovedeniya. Dokt. Diss. [Organizational and Managerial Aspect of Pedagogical Reality as a Subject of School Studies. Dokt. Diss.]. Kiev. 48 p. [in Russian].
10. Valverde-Berrocoso J., Garrido-Arroyo M., Burgos-Videla C. and Belén Morales-Cevallos M. (2020) Trends in Educational Research about e-Learning: A Systematic Literature Review (2009–2018). *Sustainability*. 12 June. 2020. DOI: 10.3390/su12125153 [in English].
11. Sych T.V. (2017) Methods in research works of education management problems. *Web of scholar*. No3 (12). May. pp. 51–52. [in English].